

ВИЩА ОСВІТА І РИНОК ПРАЦІ

ВОЛОДИМИР КОВТУНЕЦЬ
доц. канд. фіз.-матем наук,
координатор з питань законодавства Альянсу Програми
сприяння зовнішньому тестуванню в Україні

Вступ. Вища освіта і ринок.

Дослідники вищої освіти в останні десятиріччя активно досліджують проблему місії сучасного університету.

З початку заснування в Європі перших університетів ці осередки науки та освіти були центрами вільної думки і виконували важливі соціальні функції: націєтворчу, просвітницьку. Тут була зосереджена наукова діяльність. З точки зору працевлаштування випускників чи не основною метою було відтворення наукового потенціалу. Частина випускників йшли вчителювати або ставали священниками. Тобто, функція підготовки кадрів не була домінуючою у вищій освіті.

Таким чином вища освіта з моменту появи перших університетів виконувала триєдину місію: дослідницьку, соціальну і професійну.

Розвиток природничих наук і промисловості різко збільшив потребу у кваліфікованих інженерах. Розвиток ринкових відносин і супутніх соціальних стосунків привів до зростання потреби в кваліфікованих юристах, економістах, менеджерах.

Таким чином ще до початку процесів глобалізації в сучасному вигляді ринок потребував все більше працівників з якісною освітою, яку могли надати лише університети.

Процеси глобалізації вплинули і на

вищу освіту. Для розвинутих держав вища освіта стала механізмом відбору талантів для своєї науки, промисловості і бізнесу. Для громадян менш розвинутих держав вища освіта у провідних університетах світу стала квитком до заможнішого життя.

М.Квієк, польський дослідник вищої освіти, у роботі «Університет і держава» зазначає: «Незалежно від нашого розуміння або схвалення, присутність ринкових сил у вищій освіті зростатиме в силу цілої низки політичних, економічних і культурних причин».

В підсумку через потужний вплив ринку серед трьох завдань університету все більше домінує професійна підготовка.

Намагаючись зберегти сформовану історично триєдину сутність вищої освіти, університети втрапляють у кризові обставини. Наприклад, обсяг наукових досліджень не завжди може бути порівнянним із обсягами професійної підготовки. Глобалізація, яка суттєво змінює

структуру студентства і вимоги до викладання, звужує можливості університету у формуванні нації, зміцненні державності.

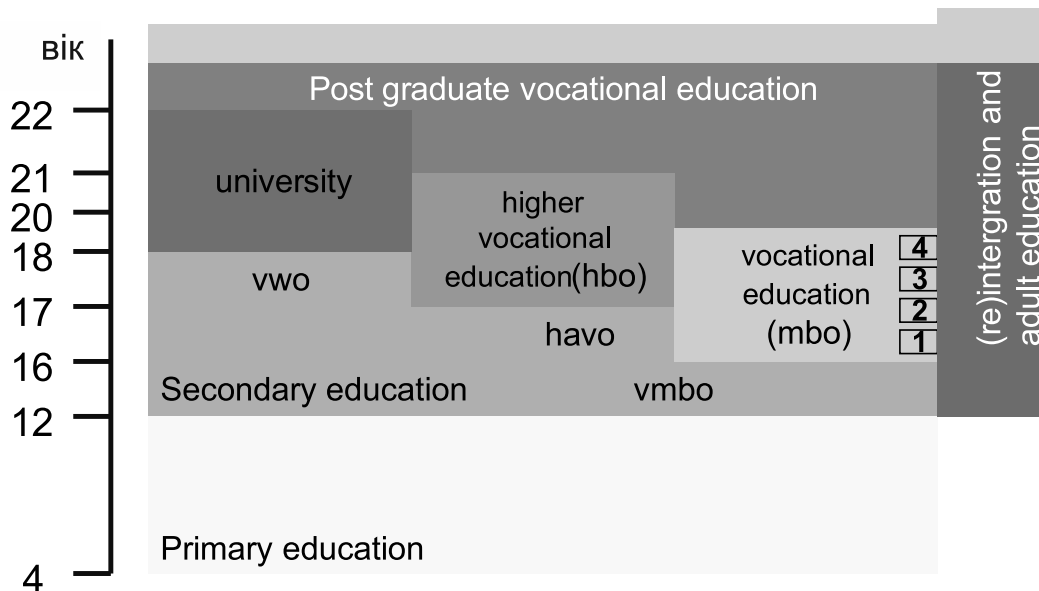
Реформи в системі вищої освіти. Приклад Нідерландів.

Частина держав почала шукати вихід у поділі вищої освіти на дві категорії: академічну та професійну. До такого кроку вдалися, зокрема, Польща (закон від 1997 року), Нідерланди, Фінляндія, Німеччина, Австрія, Швейцарія.

Цей підхід дозволяє вирішувати одночасно декілька проблем:

- 1) Забезпечити потребу ринку в фахівцях з вищою освітою;
- 2) Зосередити кошти на наукові дослідження, перш за все фундаментальні, в університетах академічного типу.

Для дослідження процесів, що відбуваються, надзвичайно цікавим є досвід Нідерландів. Ця країна протягом тривалого часу здійснює освітні реформи,

Діаграма 1. Структура освіти Нідерландів

намагаючись не відставати від решти Європи як в науковій, так і в освітній сферах, успішно використовуючи багатий національний досвід.

Перш за все треба розуміти нідерландську систему освіти, що тут історично склалася. Обов'язковою є освіта дітей до 18 років, яка має завершитися професійною підготовкою, і до якої відноситься також підготовка до навчання в дослідницькому (академічному) університеті. Після початкової освіти, яка завершується в 12 років, діти обирають відповідно до своїх здібностей різні шляхи подальшої освіти.

1. Перший шлях – через базову середню освіту і старшу школу (vwo на діаграмі 1) – до академічної освіти в університеті дослідницького типу.
2. Другий шлях - через базову і старшу середню школу (havo на діаграмі) – до професійної вищої освіти в універси-

теті прикладних наук (професійний університет) (hbo - на діаграмі).

3. Третій шлях – через базову середню школу (vmbo на діаграмі) йде вступ на професійної школи, де можна поступово здобути кваліфікацію від першого до четвертого рівня.

Ця, на перший погляд, складна структура дає можливість кожному зайняти місце в суспільстві відповідно до своїх можливостей і потреб, водночас не позбавляючи нікого шансів піднятися до вершин наукової кар'єри.

Так, випускник четвертого рівня професійної освіти може продовжити освіту в професійному університеті і послідовно здобути там ступінь бакалавра і магістра. Магістр, який здобув ступінь магістра у професійному університеті, може здобути ступінь доктора філософії в дослідницькому університеті.

Природно, що перед університетами

дослідницького типу та університетами прикладних наук ставляться різні цілі.

Університет прикладних наук не зобов'язаний вести наукові дослідження. Більше того, викладачі такого університету не зобов'язані мати науковий ступінь доктора філософії (досить магістра).

Однак університет прикладних наук не може надавати і науковий ступінь доктора філософії.

Треба зазначити, що поділ університетів до певної міри умовний. Так, дослідницький університет Ерезма Роттердамського успішно готує фахівців з адміністрування. Лейденський дослідницький університет відкриває в Гаазі свою філію, яка займається підготовкою фахівців саме для бізнесу. А Роттердамський університет прикладних наук прагне розширити свої наукові дослідження. Однак це якраз і є наслідком демократичної системи управління освітою в державі і наявністю здорової конкуренції.

Шляхи взаємодії університетів і ринку праці.

Співпраця з ринком праці в європейських університетах базується на високому рівні автономії університетів. Держава за участю бізнесу формує Національну систему (рамку) кваліфікацій. Навчальні заклади мають вказувати, на які позиції вони готують свої випускників. Тобто, готуючи освітню програму, вищий навчальний заклад заявляє результати навчання, які він збирається забезпечити, відповідно до потреб ринку праці.

На прикладі Нідерландів проаналізуємо взаємини вищої освіти із ринком праці.

Перш за все слід вказати на забезпечення урядом академічних свобод педагогам і студентам та високого ступеня автономії вищих навчальних закладів.

Вищий навчальний заклад отримує одну ліцензію на освітню діяльність.

Навчання студентів здійснюється за освітніми програмами. Університет

Таблиця 1.

Процес формування освітніх програм і навчальних планів

ЕТАП	ВІДПОВІДАЛЬНІ СТОРОНИ
Визначення функцій випускника на ринку праці	Роботодавці
Освітня програма: Знання Вміння Позиція, ставлення	Університет. Уряд погоджує і може контролювати виконання
Навчальний план	Університет

отримує державне фінансування лише за акредитованими програмами.

Все інше – навчальний план, навчальні програми – це компетенція виключно університету. Органи влади можуть лише проконтролювати досягнення заявлених результатів. Схема формування навчальних планів зображена в таблиці 1.

Слід зауважити, що жодних переліків галузей освіти, напрямів і спеціальностей, крім рамки кваліфікацій, уряд не затверджує. Уряд може лише погоджувати запропоновані освітні програми і за потреби виділяти фінансування. При цьому значна увага приділяється розумному територіальному розподілу споріднених освітніх програм – для уникнення дублювання і надмірної конкуренції.

Подібним чином функціонує вища освіта і в інших державах Європи.

Завдяки такій системі освіта оператив-

но реагує на запити ринку. Так, британські університети наприкінці 90-х років буквально за рік-два запустили програми підготовки бакалаврів з електронного бізнесу. В Україні цього немає і досі. Тому що освітню програму з електронного бізнесу неможливо вкласти у якусь офіційно затвержену галузь знань. Адже тут потрібні знання з економіки, інформаційних технологій, права, менеджменту, маркетингу. Фактично сьогодні в Україні не ведеться підготовка фахівців у сфері, яка визначає сутність сучасної і майбутньої світової економіки. Тому і не дивно, що рівень розробок і роботи українських (які російських, до речі) Інтернет-магазинів відрізняється від аналогічних американських так само як Запорожець відрізняється від Форда (окремі приємні винятки лише підтверджують закономірність).

Не можна обійти увагою і інші механізми взаємодії університетів та ринку праці. Так, у професійних університетах обов'язково функціонує консультативна комісія з представників бізнесу. Саме ця комісія регулярно вносить університету пропозиції про удосконалення навчання відповідно до поточних потреб ринку праці.

Важливим чинником є практична підготовка студентів на робочому місці. Студент має самостійно знайти робоче місце для стажування (практики). Тривалість практики та стажування може сягати до півроку і більше.

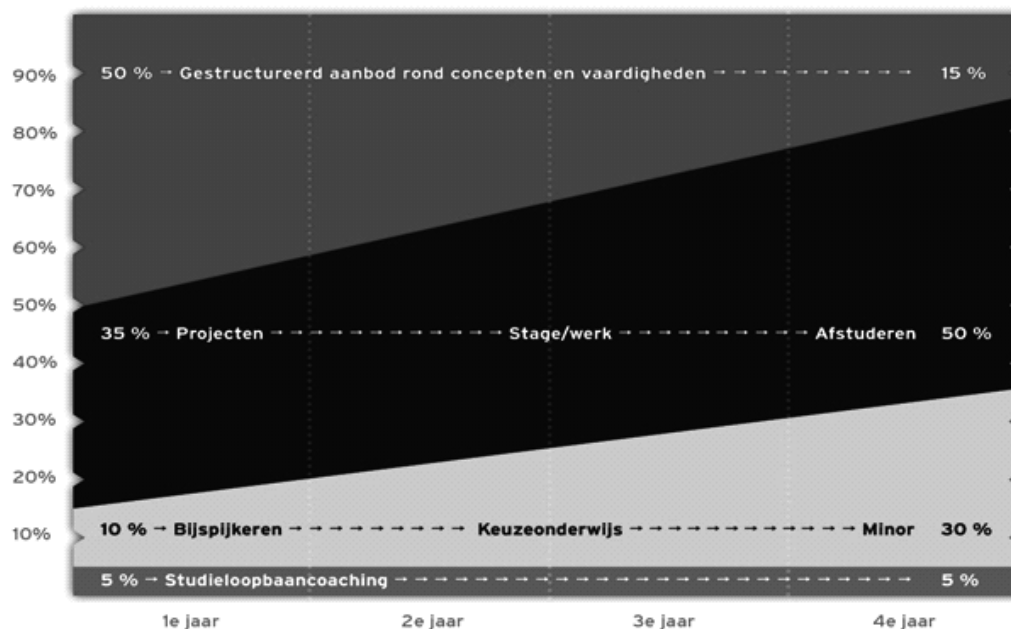
Співвідношення теоретичної і практичної підготовки протягом навчання в університеті показано на діаграмі.

Дуже важливим є процес підготовки випускної роботи - це має бути самостійне дослідження на матеріалі реальної компанії. Показовий приклад завдання

для випускної роботи для студентки, вихідця з Туреччини: дослідити проблему усиновлення у мусульманському світі. Студентка в Туреччині створила для цього громадську організацію, яка займалась питаннями усиновлення.

Нарешті слід сказати про прикладу спрямованість самого навчання. В Університеті ім. Еразма Роттердамського діє Центр розробки навчальних матеріалів на прикладах з діяльності компаній для навчання студентів за методикою case-study.

Варто також зазначити, що стосунки університетів з ринком праці залежать від освітніх програм. Навчання в дослідницьких університетах може бути більше зорієнтовано на наукову діяльність. Так, бакалавра комп'ютерних наук можна отримати тут за три роки навчання (а не чотири, як у професійних). Однак на ринку праці такому випускникові влаш-

Діаграма 2. Співвідношення різних форм навчання від протягом 4-х років навчання.

туватися важче, і тому студенти намагаються завершити навчання ступенем магістра.

Проектуючи європейський досвід на українські реалії, варто визнати, що ступінь бакалавра в Україні відповідає більше ступеню бакалавра в нідерландському академічному університеті – це освіта, яка не знаходить широкого попиту на ринку праці через недостатність професійної підготовки. Ступеню професійного бакалавра більше відповідає наш спеціаліст. Різниця в тривалості навчання пояснюється недостатньою підготовкою у середній школі – 11-річна середня школа не задовольняє потреби суспільства. Тому заклики до формальної відмови від освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста з посиланням на вимоги Болонського процесу не відповідають потребам ні нашої освіти, ні ринку праці.

Запровадження подібних новацій привело б до автоматичного збільшення кількості магістрів і нівелювання ступеня магістра. Відповідність нинішніх українських дипломів вимогам європейських держав встановлюють не за титулами, а за результатами навчання.

Проблеми фінансування вищої освіти.

У світі, мабуть, ніде, крім окремих пострадянських країн, немає системи фінансування вищої освіти шляхом державного замовлення. Ця система страждає низкою недоліків. Головний – відсутність мотивації університетів до продуктивної роботи в інтересах ринку праці. Вищі навчальні заклади конкурують не за вступника і роботодавця, а за доступ до розподільника бюджетних коштів. Ситуація ускладнюється відсутністю

досліджень потреб ринку праці, відсутністю нормативів бюджетного фінансування. В цих умовах уряд не знайшов кращого виходу як надання ВНЗ статусу бюджетних установ, який позбавляє ВНЗ як стимулів до кращої діяльності, так і відповідальності за фінансовий стан закладів.

Аналізуючи досвід європейських країн, в т.ч. Нідерландів, в питаннях фінансування вищої освіти, слід звернути увагу на елементи ринкових механізмів, які сприяють здоровій конкуренції вищих навчальних закладів, що безумовно йде на користь як освіти, так і ринку праці.

Перш за все, обсяг фінансування прямо залежить від кількості студентів, які навчаються, і від кількості студентів, які отримали дипломи.

По-друге, доволі часто студенти доплачують за своє навчання. Це може бути невелика сума, в межах 10-20% від обсягу державного фінансування.

З урахуванням того, що університети самостійно розробляють освітні програми і мають повну фінансову автономію в межах отриманих від різних джерел коштів, стає зрозуміло, що тут працюють ринкові механізми в доволі ощадливому режимі, необхідному для освіти.

В кризових умовах держави нерідко застосовують більш радикальні форми ринкового впливу на якість освіти, зокрема, ваучерну систему фінансування, при якій «гроші йдуть за студентом».

Власне кажучи, нідерландська система фінансування і є м'якою формою ваучерної системи фінансування. Університет отримує кошти, пропорційні кількості студентів, які навчаються, з розрахунку 80% від вартості навчання. Ще 20% від-

сотків отримують за кожного студента, який отримав диплом. Приблизно 10% доплачує студент, окрім соціально незабезпечених.

Таким чином, державне фінансування університету складається з двох частин: базове фінансування і оплата за випуск дипломованого спеціаліста.

В українських умовах необхідно стимулювати здорову конкуренцію університетів. Тому хоча б часткове запровадження ваучерної системи фінансування має стимулювати до підвищення попиту на випускників на ринку праці. Цей механізм буде ефективним за умови зовнішнього незалежного оцінювання вступників і законодавчого обмеження для навчання за державний кошт тих, хто має низькі результати зовнішнього незалежного оцінювання.

Для стабільності університетів потрібне і певне базове фінансування, розмір якого має визначатися кількістю студентів, обсягами наукових досліджень тощо.

Висновки.

В умовах сучасної системи вищої освіти забезпечення тісного зв'язку з ринком праці є неможливим. Потрібна кардинальна реформа вищої освіти, яка в свою чергу, потребуватиме змін і в середній освіті, зокрема, переходу до 12-річної повної загальної середньої освіти.

Необхідно переглянути конституційні гарантії вищої освіти в інтересах стимулювання якісної освіти.

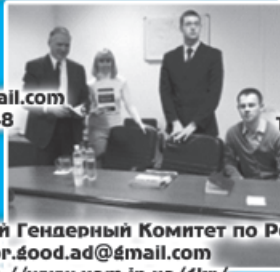
P.S. Автор вдячний компанії ACORYS (Роттердам) за надане право використати фрагменти презентацій, зроблених упродовж 19-24 січня під час візиту української делегації.

КЛУБЫ УКРАИНСКОЙ АССОЦИАЦИИ МАРКЕТИНГА

Клуб Директоров исследовательских компаний

MRP Club
club.mrp@gmail.com
(044) 4901848

Топ-маркетинг клуб

Индустриальный Гендерный Комитет по Рекламе
for.food.ad@gmail.com
http://www.uam.in.ua/ukr/

Клуб преподавателей маркетинга и рекламы

Клуб маркетологов автомобильного бизнеса
mik_sokol@mail.ru

Члены УАМ придерживаются Стандартов качества маркетинговых исследований СОУ 91.12.0 21708654 001 2002

Стандартов недискриминационной рекламы по признаку пола СОУ 21708654 -002-2011

Руководств и Директив ESOMAR

Рекомендаций УАМ по проведению тендеров на маркетинговые исследования

Национальной декларации социальной ответственности

ИЗДАНИЯ УКРАИНСКОЙ АССОЦИАЦИИ МАРКЕТИНГА

<p>Олена Мусул, Світлана Степанюк, Микола Євдокимов, Андрій Харченко, Галина Соловйова, Вікторія Рибак, Алла Пилипчук, Марія Чарува, Александра Каленчук, Руслан Пилип, Максим Савва</p> <h3>Маркетинг</h3> <p>Стань лидером!</p> <p>популярно о важном для каждого</p> <p>информационный партнер</p> <p>Библиотека Украинской Ассоциации Маркетинга</p> <p>Провірено на практиці, радіє!</p> <p>Михайло Савва</p> <h3>Маркетинг на рынке легковых автомобилей.</h3> <p>Алена Данилюк-Савва, Галина Соловйова, Микола Євдокимов, Зоряна Шендрик</p>	<p>МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ</p> <p>КРИТИКА І ПРАКТИКА</p> <p>Олена Мусул, Світлана Степанюк, Микола Євдокимов, Андрій Харченко, Галина Соловйова, Вікторія Рибак, Алла Пилипчук, Марія Чарува, Александра Каленчук, Руслан Пилип, Максим Савва</p>	<p>ІНТЕГРУВАННЯ КОНЦЕПЦІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДИВОСТІ В СОЦІО-ЕКОНОМІЧНУ СФЕРУ</p> <p>Олександр Гладуля</p> <h3>Дітям капітана Гранта</h3> <p>професійний навігатор для публіциста</p>	<p>Стандарти недискримінаційної реклами як ознака статусу українська практика та міжнародний досвід</p> <p>Важливою ознакою статусу української реклами є її відповідність міжнародним стандартам якості та етичності. Це означає, що українська реклама повинна бути професійною, чесною, відповідальною та враховувати інтереси всіх сторін.</p> <p>В Україні з 2011 року діють стандарти, розроблені за сприяння Європейської асоціації маркетингових досліджень (ESOMAR) та Української асоціації маркетингу (УАМ). Ці стандарти є важливим інструментом для підвищення якості та етичності української реклами.</p> <p>Стандарти є важливим інструментом для підвищення якості та етичності української реклами. Вони є результатом співпраці українських маркетологів з міжнародними експертами.</p>
<p>МАРКЕТИНГ <p>ЖИЗНЬ КАК ЗЕБРА</p> <p>Жизнь - как зебра бьёт дырку... Довго до такої гомонки... І вадю, вадю...</p> </p>	<p>МАРКЕТИНГ <p>Идеальный автосалон</p> <p>Для счастья автосалон нужен в городе</p> </p>	<p>СТРАТЕГИЧНИЙ МАРКЕТИНГ</p> <p>для НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ</p>	<p>СТРАТЕГИЧНИЙ МАРКЕТИНГ</p> <p>для НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ</p>